

Kasımpaşa Uşşâkî Âsitânesi'nin Son Postnişîni: Mustafa Sâfî Efendi

The Last Sheikh of Kasimpasa Ushshâqî Âsitâne: Mustafa Sâfî Efendi

Doktora Öğrencisi
Lütfiye Öztatlıcı

Doktora Öğrencisi, Bursa Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Bursa, Türkiye / PhD Candidate/Student, Bursa Uludağ University, Faculty of Theology, Bursa, Türkiye

Orcid: 0009-0000-5830-4814

email: lutfiyeoztatlici@hotmail.com

ROR ID: <https://ror.org/00jga9g46>

Prof. Dr.
Abdürrezzak Tek

Prof. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Bursa, Türkiye / Prof. Dr., Bursa Uludağ University, Faculty of Theology, Bursa, Türkiye

Orcid: 0000-0001-9508-4005

email: atek@uludag.edu.tr

ROR ID: <https://ror.org/03tg3eb07>

MAKALE BİLGİSİ / ARTICLE INFORMATION

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 20 Ocak / 20 January 2026

Kabul Tarihi / Date Accepted: 15 Haziran / 15 June 2026

Yayın Tarihi / Date Published: 30 Haziran / 30 June 2026

Yayın Dönemi / Publication Period: Haziran / June

DOI: 10.46231/sufiyye.1868041

Etik Beyan

Ethical Statement:

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Abdürrezzak Tek - Lütfiye Öztatlıcı).

Telif Hakkı&Lisans

Copyright&License:

Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

İntihal

Plagiarism:

Bu makale, Turnitin yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir/This article has been scanned by Turnitin. No plagiarism detected.

Yayıncı

Publisher:

Kalem Eğitim Kültür Akademi Derneği/Kalem Education Culture Academy Association

Atıf / Cite as

Abdürrezzak Tek - Lütfiye Öztatlıcı, "Kasımpaşa Uşşâkî Âsitânesi'nin Son Postnişîni: Mustafa Sâfî Efendi", *Sufiyye* 20 (Haziran/June 2026), 1-36.

Öz

Tasavvuf tarihinin mühim yollarından biri olan Uşşâkîlik, Osmanlı'nın son dönemlerinden günümüze kadar uzanan etkisiyle dikkat çeken, aşk merkezli bir irfan geleneğidir. Bu geleneğin önemli temsilcilerinden biri olan ve Kasımpaşa Uşşâkî Âsitânesi'nin son postnişini olarak bilinen Mustafa Sâfi Efendi 1274 (1858) yılında Burdur'da dünyaya gelmiştir. Dinî eğitimini İstanbul'da tamamlamasının ardından ilmi yeterliliği ve tedris faaliyetlerindeki başarısıyla kısa sürede temayüz ederek Fatih Camii'ndeki derslerinin yanı sıra resmî eğitim kurumlarında da görev yapmıştır. Uşşâkî şeyhi Fahreddin Himmeti'den irşad izni alıp ilk olarak Fatih'teki Fındıkzâde Tekkesi'nin daha sonra Hasan Hüsameddin Uşşâkî Âsitânesi'nin meşihat görevini üstlenmiştir. Çalışmanın temel amacı literatürde hakkında müstakil bir inceleme bulunmayan Mustafa Sâfi Efendi'nin hayatını, tasavvufi şahsiyetini ve tarikat içindeki konumunu ele almaktır. Bu çerçevede arşiv belgeleri ve yazma eserler de dikkate alınarak Mustafa Sâfi Efendi'nin silsilesi, aldığı tasavvufi eğitim, seyrü sülûk anlayışı ve irşad faaliyetleri incelenmiştir. Elde edilen veriler, Mustafa Sâfi Efendi'nin Uşşâkîliğin usûl ve erkânını muhafaza etmekle birlikte, özellikle ahlâkî olgunlaşmayı merkeze alan bir terbiye anlayışını benimsediğini göstermektedir. Ayrıca onun, Osmanlı'nın son ve Cumhuriyet'in ilk döneminin sosyal ve dinî şartları içinde Uşşâkî geleneğin sürekliliğini sağlamada önemli bir rol üstlendiği tespit edilmiştir. Böylece, daha önce hakkında herhangi bir akademik çalışma olmayan Mustafa Sâfi Efendi'nin tanıtılması ve Uşşâkî geleneğine olan etkilerini alan araştırmacılarının istifadesine sunulması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Mustafa Sâfi Efendi, Halvetiyye, Uşşâkîlik, Kasımpaşa Uşşâkî Âsitânesi.

Abstract

Ushshâqiyya order, one of the important paths in the history of Sufism, is a love-centered mystical tradition that has attracted attention with its influence extending from the late Ottoman period to the present day. Mustafa Sâfi Efendi, one of the important representatives of this tradition and known as the last sheikh of the Kasimpasa Ushshâqî Âsitâne, was born in Burdur in 1274 (1858). After completing his religious education in Istanbul, he quickly distinguished himself with his scholarly competence and success in teaching, and served in official educational institutions in addition to his lessons at the Fatih Mosque. He received ijazah (license) for spiritual guidance from the Ushshâqiyya sheikh Fahreddin Himmeti and first assumed the leadership of the Fındıkzâde Tekke (Lodge/Sufi Center) in Fatih, and later the Hasan Hüsameddin Ushshâqî Âsitâne. The main objective of this study is to examine the life, Sufi personality, and position within the Sufi order of Mustafa Sâfi Efendi, a subject for which there is no independent study in the literature. In this context, considering archival documents and manuscripts, Mustafa Sâfi Efendi's lineage, Sufi education, understanding of spiritual journey (sayr-u suluk), and guidance activities have been investigated. The data obtained show that Mustafa Sâfi Efendi, while preserving the principles and customs of the Ushshâqiyya order, adopted a model of upbringing that particularly focused on moral maturity. Furthermore, it has been determined that he played a significant role in ensuring the continuity of the Ushshâkî tradition within the social and religious conditions of the late Ottoman and early Republican periods. Thus, the aim is to introduce Mustafa Sâfi Efendi, about whom there has been no previous academic study, and to present his influence on the Ushshâqiyya tradition to researchers in the field.

Keywords: Sufism, Mustafa Sâfi Efendi, Khalwatiyya, Ushshâqiyya, Kasimpasa Ushshâkî Âsitâne.

Giriş

Tasavvufî yollar, tarih boyunca bireylerin manevî arayışlarını ilahî hakikatle buluşturan irfanî yapılar olarak işlev görmüştür. Bu irfanî mektepler arasında yer alan Halvetiyye tarikatı, İslam dünyasının en yaygın ve etkili tarikatlarından kabul edilir. Tasavvuf anlayışını halvet usulü üzerine inşa eden Halvetiyye, Ömer Halvetî'ye (ö. 800/1397) nispet edilmektedir.¹

Şube sayısının fazlalığıyla temayüz eden Halvetiyye, Rûşeniyye, Cemâliyye, Ahmediyye ve Şemsiyye olmak üzere dört ana kola ayrılmış ve bu ana kollardan kırk tane alt kol ve şube meydana gelmiştir. 16. yüzyılın başlarında Hasan Hüsameddin Uşşâkî tarafından tesis edilen Uşşâkiyye ise Ahmediyye'den ayrılarak müstakil bir şube haline gelmiştir. Tarikat, ikinci pîr Cemâleddin Uşşâkî ve üçüncü pîr Abdullah Salâhî Uşşâkî dönemlerinde daha sağlam bir yapı kazanmıştır.²

Uşşâkiyye'nin kurucu pîri kabul edilen Hasan Hüsameddin, Buhara'da 880 (1475) yılında dünyaya gelmiş ve Uşak şehrinde ikamet etmesi hasebiyle "Uşşâkî" olarak tanınmıştır. İlk eğitimini babası Tacir Hacı Teberrek'ten almış ve onun irtihalinden sonra bir taraftan ticaretle meşgul olurken diğer yandan tasavvufî hayata meylederek yaşadığı bölgede etkili olan Kübrevî-Nurbahşî meşayihinin sohbet halkalarına katılmıştır. Ancak hem babasının vefatının ardından hissettiği hüznün hem de meşrebinin ticarete uygun olmaması nedeniyle bir kabz hâli yaşamaya başlamıştır. Bu hal üzere iken gördüğü bir rüya sebebiyle babasından kalan hatırı sayılı miktardaki mirası kardeşi Muhammed Çelebi'ye bağışlayan Hasan Hüsameddin, Anadolu'ya doğru harekete geçmiştir. Uşak'a vardığında Emir Ahmed Semerkandî ile görüşerek ona intisap etmiştir. Mürşidinin hizmetinde bulunup kısa sürede seyrü sülûkunu tamamlamıştır. Hasan

1 Mehmed Nazmî Efendi, *Osmanlılarda Tasavvufî Hayat: Halvetilik Örneği*, haz. Osman Türer (İstanbul: İnsan Yayınları, 2005), 79, 83; Abdurrezzak Tek, *Tarihi Süreçte Tasavvuf ve Tarikatlar* (Bursa: Bursa Akademî, 2019), 338.

2 Sâdık Vîcdânî, *Tomâr-ı Turuk-ı Aliyye*, haz. Lütfiye Öztatlıcı-Abdurrezzak Tek (İstanbul: İnsan Yayınları, 2024), 284, 352; Uludağ, "Halvetiyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15/394; Mehmed Nazmî Efendi, *Osmanlılarda Tasavvufî Hayat*, 83; Reşat Öngören, *Osmanlılar'da Tasavvuf: Anadolu'da Sûfîler, Devlet ve Ulemâ (XVI. Yüzyıl)* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2012), 92-93; Öngören, *Osmanlılar'da Tasavvuf*, 32; Semih Ceyhan, *Türkiye'de Tarikatlar: Tarih ve Kültür* (İstanbul: İsam Yayınları, 2015), 705-707; Tek, *Tarihi Süreçte Tasavvuf ve Tarikatlar*, 339-340.

Hüsameddin hazretleri şeyhi Emir Ahmed Semerkandî'nin vefatının ardından Uşak'taki meşihat görevini üstlenmiş ve yaklaşık yarım asır bu görevini sürdürmüştür.³

Hasan Hüsameddin Uşşâkî'nin şöhretinin yayılması üzerine Sultan III. Murad tarafından İstanbul'a davet edilmiş; önce Aksaray'da, ardından ziyaretçilerinin artması sebebiyle Kasımpaşa'da kendisi için inşa edilen tekke de irşad faaliyetlerini icra etmiştir. 1001 (1592) yılında hac vazifesini tamamladıktan sonra Konya'da yüz yirmi bir yaşında vefat eden Uşşâkî, Kasımpaşa'daki dergâhına defnedilmiştir. Söz konusu tekke, ilerleyen dönemde Uşşâkıyye tarikatının âsitânesi hüviyetini kazanmıştır.⁴ Pek çok halife yetiştiren Hasan Hüsameddin Uşşâkî'nin toplamda doksan dokuz halifesi bulunmakla birlikte tarikat silsilesi, halifelerinden Manisalı Memican Efendi ile devam etmiştir.⁵

Edirne'de dünyaya gelen Uşşâkıyye'nin ikinci pîri Cemâleddin Uşşâkî, tasavvufî gelişimini Halvetiyye-Gülşeniyye şubelerinden Sezâiyye'nin kurucusu Hasan Sezâî-yi Gülşenî'nin (ö. 1151/1738) gözetiminde tamamlamıştır. Seyrû sülûk sürecini ikmal ederek mürşidinden hilafet hırkası giymiştir. Mürşidinin vefatından dört yıl sonra manevî bir işaretle İstanbul'a intikal eden Cemâleddin Uşşâkî, Eğrikapı'daki Hırâmî Ahmed Paşa (Savaklar Mescidi) zaviyesinde postnişinlik görevini üstlenmiş ve burada dokuz yıl boyunca irşad faaliyetlerini sürdürmüştür. İstanbul'da zayıflamaya başlayan Uşşâkıyye tarikatını yeniden canlandırması sebebiyle "ikinci pîr" olarak kabul edilmiştir. Kendisine nisbetle tarikatın Cemâliyye kolu teşekkül etmiştir. Otuz altı halifesi olan Cemâleddin Uşşâkî, 1164 (1751) senesinde vefat etmiş ve Hırâmî Ahmed Paşa Mescidi'ndeki kible tarafında bulunan hazireye defnedilmiştir. Vefatından sonra yerine

3 Uşşâkîzâde İbrahim Hasib Efendi, *Zeyl-i Şekâik*, haz. Ramazan Ekinci (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2017), 238; Harîrîzâde Mehmed Kemâleddin Efendi, *Tibyânü vesâ'il-l'haqâ'ik fi beyânî selâsili't-tarâ'ik* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 431), 2/290b; Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ* (İstanbul: Kitabevi, 2006), 4/282, 287; Vicdânî, *Tomâr-ı Turuk-ı Aliyye*, 353; Mehmet Akkuş, "Hüsameddin Uşşâkî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18/515; Ceyhan, *Türkiye'de Tarikatlar*, 737; Tek, *Tarihi Süreçte Tasavvuf ve Tarikatlar*, 340-341; Abdurrezzak Tek, *Silsile-i Uşşâkıyye: Halveti-Uşşâkî Yolumun Velileri* (Bursa: Bursa Akademi, 2021), 181-182.

4 Uşşâkîzâde İbrahim Hasib Efendi, *Zeyl-i Şekâik*, 238-239; Harîrîzâde, *Tibyân*, 3/290b-291a; Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 4/282-283; Vicdânî, *Tomâr-ı Turuk-ı Aliyye*, 353; Akkuş, "Hüsameddin Uşşâkî", 515. Tek, *Tarihi Süreçte Tasavvuf ve Tarikatlar*, 341; Tek, *Silsile-i Uşşâkıyye*, 182-183.

5 Akkuş, "Hüsameddin Uşşâkî", 515; Ceyhan, *Türkiye'de Tarikatlar*, 737; Tek, *Silsile-i Uşşâkıyye*, 185.

büyük oğlu Nizâmeddin Efendi (ö. 1199/1785) geçmiş ancak tarikat silsilesi damadı ve Tahir Ağa Tekkesi postnişini Abdullah Salâhî Uşşâkî ile devam etmiştir.⁶

Abdullah Salâhî Efendi 1117 (1705) yılında günümüzde Yunanistan sınırları içinde yer alan Kesriye'de (Kastorya) doğmuştur. Eğitim hayatına memleketinde başlamış ve yirmi yaşına geldiğinde tahsilini daha ileri götürmek amacıyla İstanbul'a gitmiştir. Burada kâtiplik mesleğini icra eden Abdullah Salâhî kısa sürede kabiliyetiyle ön plana çıkarak Hekimoğlu Ali Paşa'nın mektupçuluğuna tayin edilmiş bu sayede çeşitli bölgelere seyahat etme fırsatı elde etmiştir. Yine paşa ile Edirne'ye yaptığı yolculukta Cemâleddin Uşşâkî ile karşılaşmış ve hemen ona intisap etmiştir. Seyrû sülûkunu tamamlamak için mektupçuluk vazifesinden ayrılarak yedi yıl boyunca müşdidinin hizmetinde bulunmuştur. Tasavvufî terbiyesini tamamlamasının ardından Cemâleddin Uşşâkî ile birlikte İstanbul'a gelip Eyüp yakınlarında bir evde ikamet etmeye başlamıştır. Müşdidinin vefatının ardından Hırâmî Ahmed Paşa Mecsidi'ne postnişin olmuş ve on dört yıl dervişlerin tasavvufî terbiyesiyle ilgilenmiştir. Fatih Aşık Paşa mahallesinde bulunan Tahir Ağa Tekkesi'nin şeyhi Mehmed Sâbir Efendi'nin 1178 (1764) senesinde irtihali üzerine bu dergâhın meşihat görevini üstlenmiştir. Abdullah Salâhî 29 Muharrem 1197 (4 Ocak 1783) tarihindeki vefatına kadar irşad faaliyetlerini sürdürmüş ve vefatından sonra tekkesinin haziresine defnedilmiştir.⁷

Uşşâkîliğin tekkeler kapatılmadan önce son asırdaki en güçlü temsilcisi ise Mustafa Sâfî Efendi'dir. Bu çalışmanın amacı da daha önce hakkında herhangi bir akademik çalışma olmayan Kasımpaşa Uşşâkî Âsitânesi'nin son postnişini Mustafa Sâfî Efendi'nin Uşşâkî geleneğine olan etkilerini tespit ederek tarikat silsilesinin günümüze nasıl intikal ettiğini incelemektir.

6 Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 4/403-404, 407; Vîcdânî, *Tomâr-ı Turuk-ı Aliyye*, 357-358; Bursalı Mehmet Tâhir, Osmanlı Müellifleri, haz. Mehmet Ali Yekta Saraç (Ankara: Tuba, 2016), 1/54; Mahmud Erol Kılıç, "Cemâleddin Uşşâkî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7/314-315; Ceyhan, *Türkiye'de Tarikatlar*, 739; Mahmud Erol Kılıç, *Anadolu Tasavvuf Tarihine Notlar II* (İstanbul: Süfi Kitap, 2016), 95-100; Tek, *Silsile-i Uşşâkıyye*, 206-208.

7 Harîrîzâde, *Tıbyân*, 2/225a; Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 4/429-430, 446; Vîcdânî, *Tomâr*, 358-360; Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, 1/111; Semih Ceyhan, "Salâhî Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/17-18; M. Baha Tanman, "Tâhir Ağa Tekkesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/394; Kılıç, *Anadolu Tasavvuf Tarihine Notlar II*, 101-103; Tek, *Silsile-i Uşşâkıyye*, 211-213.

1. Mustafa Sâfi Efendi (ö. 1344/1926)

Mustafa Sâfi Efendi hicrî 1275 (1858) yılında Burdur'un Üçdibek Mahallesi'ndeki 67 numaralı evde dünyaya gelmiştir. Babası Dervişağazâde olarak tanınan münâdi Ali Efendi, annesi ise Âdile Hanım'dır. İlk öğrenimini Burdur'un Çınaraltı Mektebi'nde tamamlamış ve bu dönemde bir yandan da hafızlık eğitimini ikmal etmiştir. Bir süre Eski Yeni Medresesi'nde Arapça ilimleri tahsil ettikten sonra 13 Şevval 1296'da (30 Eylül 1879) İstanbul'a gelmiştir. Burada Fatih Medreseleri'nden Tetimme-i Râbia Medresesi'ne başlayarak Ruhavî Mehmed Efendi ve Hâce Hâfız Şâkir Efendilerin derslerine devam etmiştir. 1300 (1883) senesinde Hâce Ahmed Şâkir Efendi'den aldığı icazetname ile medreseden mezun olmuş ve 1304 (1888) yılında yapılan Ruûs-ı Hümayûn sınavından başarılı olması neticesinde tedrise kabul edilmiştir. Ancak aldığı icazetname ile tedris ruhsatnamesinin bir yangın sırasında yandığını tercüme-i hâl belgesinde ifade etmiştir. Fatih Camii'nde ders vermeye başlayan Mustafa Sâfi Efendi 1317 (1901) yılında öğrencilerine icazet verebilecek seviyeye ulaşmıştır.⁸

Mustafa Sâfi Efendi cami derslerinin yanı sıra resmî eğitim kurumlarında da faaliyet göstermiş, bu minvalde 1314 (1898) yılında imtihanla tayin edildiği Eyüp Rüşdiyesi'nde Arapça muallimliği vekaletinde bulunmakta iken 15 Teşrînîsânî 1316 tarihinde (28 Kasım 1900) asaleten Kavâid-i Osmanî muallimi olarak görevlendirilmiştir. Daha sonra 1320'de Toptaşı Rüşdiyesi'ne, 1325'te Kuleli İdadisi'ne ulûm-i dîniyye ve Arapça muallimi olarak, aynı yıl Eyüp Rüşdiye-i Askeriyyesi'ne Lisân-ı Osmanî muallimi olarak, 1326'da Beşiktaş Rüşdiye-i Askeriyyesi'ne ulûm-i

8 Meşihat Arşivi (MA), *Sicill-i Ahvâl [SAİD]*, No. 217, Gömlek No. 18, 1, 5/1-2.

Mustafa Sâfi Efendi'nin Fatih Camii'nde ders vermeye başlamasının ardından 1 Teşrînievvel 1304 (13 Ekim 1888) tarihinde kendisine dersiâmlık maaşı olarak 95 kuruş tahsis edilmiştir. Bu maaş 1 Nisan 1308'de (13 Nisan 1892) 133, 1 Temmuz 1310'da (13 Temmuz 1894) 171 kuruşa yükselmiş ancak aynı yıl kesintiye uğrayarak 166 kuruş 30 paraya düşürülmüştür. Takip eden yıllarda maaşı sırasıyla:

1 Haziran 1313'te (13 Haziran 1897) 204 kuruş 30 para, 1 Eylül 1315'te (13 Eylül 1899) 243 kuruş, 7 Ağustos 1316'da (20 Ağustos 1900) 383 kuruş 20 para, 16 Haziran 1317'de (29 Haziran 1901) 421 kuruş 20 para, 1 Teşrînîsânî 1319'da (14 Kasım 1903) 459 kuruş 20 para, 21 Kânûnisânî 1322'de (3 Şubat 1907) 497 kuruş, 1 Kânûnievvel 1324'te (14 Aralık 1908) 544 kuruş, 1 Ağustos 1325'te (14 Ağustos 1909) tensik gereği 800 kuruş, 1 Kânûnisânî 1328'de (14 Ocak 1913) 1000 kuruş ve 1 Mayıs 1335'te (1 Mayıs 1919) 1200 kuruşa ulaşmıştır. Son olarak 17 Kânûnisânî 1341 (17 Ocak 1925) tarihinden itibaren dersiâmlık maaşına 300 kuruş zam yapılarak 1500 kuruşa yükseltilmiştir. (MA, *SAİD*, No. 217, Gömlek No. 18, 1, 5/1-2.)

dinîniyye, 1328'de Koca Mustafa Paşa Rüşdiye-i Askeriyyesi'ne Arapça ve din dersleri muallimi olarak tayin edilmiştir.⁹

Askerî rüşdiyelerin Maarif Nezareti'ne (Eğitim Bakanlığı) intikaliyle birlikte 1 Mart 1330 (14 Mart 1914) tarihinde Arapça muallimliği görevine devam etmiş fakat aynı yıl gerçekleşen teşkilat değişikliği sonucu 1 Eylül 1330'da (14 Eylül 1912) bu görevi lağvedilmiş ve açığa alınmıştır. Bu sırada padişah huzurunda yapılan huzur derslerinde muhatap olarak vazifelendirilmiş (Ramazan 1330 / Ağustos 1912) ve söz konusu görevi sekiz yıl boyunca devam ettirme imkânı bulmuştur. Görevlerini büyük bir özenle yerine getiren Mustafa Sâfî Efendi, Fatih Camii'nde yürüttüğü derslerdeki muvaffakiyeti sebebiyle bir altın madalya ile, Toptaşı Askerî Rüşdiyesi'nde sergilediği hizmetinden dolayı ise beşinci rütbeden bir Mecîdî ile tebci edilmiştir.¹⁰

Mustafa Sâfî Efendi tasavvufî hayata olan meyli nedeniyle Mehmed Tahir Efendi'den *Mesnevî* dersleri almış; ayrıca dergahları ziyaret ederek mürşid arayışına başlamıştır. 1300 (1883) senesinde Nazillî'ye gidip Uşşâkî meşayihından Ali Gâlib Vasfî Efendi'nin oğlu Şihâbüddin Efendi'ye (ö 1316/1898) intisap etmiştir. Ancak Şihâbüddin Efendi, onun manevî eğitimini İstanbul'da mukim olan Şeyh Fahreddin Himmetî'ye tevdi etmiştir. Böylece Mustafa Sâfî Efendi yaşadığı şehirde seyrini kolaylıkla sürdürme imkânı bulmuştur.¹¹

Dönemin önde gelen müderrislerinden olan Mustafa Sâfî Efendi'nin aynı zamanda tasavvufî hayata meyletmesi ve sûfilere karşı muhabbet beslemesi, diğer müderrislerin dikkatini celbetmiştir. Zahirî ilimlerin belirlediği sınırların dışında bir yolculuğa çıkması, müderris arkadaşlarını şaşkınlığa düşürmüştür. Yalnızca müderrislik yapmakla ve zahirî ilimleri belli bir tertip üzere okumakla her şeyi bileceğini zanneden, tasavvuf ilmini şeriat dışı bir yol sayan kimseler onun böyle bir sûfî meşrebi benimsemesini anlayamamıştır. Yine mürşidi Fahreddin Efendi'den ilmî derecesi çok yüksek olmasına rağmen, ona teslim olup huzurunda hiçlik makamında bulunmasını; dergâhta hizmet için hazır beklemesini kabul etmemişlerdir.¹²

9 MA, SAİD, No. 217, Gömlek No. 18, 1, 5/1-2.

10 MA, SAİD, No. 217, Gömlek No. 18, 1,4; İstanbul Müftülüğü Şer'î Siciller Arşivi, *Sicil Defteri*, Dosya No. 3440, Defter No. 7, 1-3, 6-8; Sadık Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması* (İstanbul: Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 1996), 4/80; Tek, *Silsile-i Uşşâkıyye*, 247.

11 Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 4/336-337; Tek, *Silsile-i Uşşâkıyye*, 248.

12 Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 4/342; Tek, *Silsile-i Uşşâkıyye*, 251-252.

1.1. Mürşidi Fahreddin Himmetî Efendi

Fahreddin Himmetî Efendi 1265 yılının Şaban ayında (Haziran 1849) Nazilli’de dünyaya gelmiştir. Babası Ahmed Efendi’dir. Memleketindeki sıbyan mektebinde ilk eğitiminin ardından medrese tahsiline devam etmiş, ayrıca özel hocalardan da ders almıştır. On üç yaşına geldiğinde Muharrem 1278 (Temmuz 1861) tarihinde Nazilli kadılığı Müskirat Kitâbeti’nde kâtip olarak tayin edilmiş ve sonrasında sırasıyla Nazilli’de yangın sebebiyle harap olmuş çarşının inşaat komisyon kitâbetinde ve Aşâr Başkitâbeti’nde kâtiplik görevini icra etmiştir. Fahreddin Efendi askerlik hizmetinin ardından Uşşâkî şeyhi Mehmed Emin Efendi’nin ısrarlı daveti üzerine İstanbul’a gelerek genç yaşta kendisine bağlanmıştır.

Tasavvufî terbiyesini gözetmekle birlikte resmî görevlerini de ihmal etmeyen Fahreddin Efendi, 1296 (1879) senesinde İstanbul Zahîre Gümrüğü’nde kolculukla vazifelendirilmiş, kısa zamanda terfi edip farklı memuriyetlerde bulunmuştur. 1297’de (1880) İstanbul Emtia-i Ecnebiyye Gümrüğü Nezareti tahrîrat mümeyyizi olmuş ve bu görevinden 18 Kânûnuevvel 1329 (31 Aralık 1913) tarihinde emekliye ayrılmıştır.

Fahreddin Efendi, mürşidinin gözetiminde seyrü sülûkunu tamamlamış, memuriyetinin yanı sıra irşad faaliyetlerini sürdürmüştür. Öyle ki Mehmed Efendi seyahate çıktığı zaman onu vekil olarak tayin etmiş ve yaklaşık yirmi beş yıl vekaleten bu görevi yürütmüştür. Aksaray Şekerci Sokağı’nda Nakşibendiyye tarikatına ait dergâh, yangın sonucu harap olduğundan arsası tekke inşa etmek üzere Fahreddin Efendi’ye tahsis edilmiş ve böylece tekkenin yeniden inşası gerçekleştirilmiştir. Burada pazar günleri ayin-i şerif icra edilmiş ayrıca vakıf şartı sebebiyle hatm-i hâcegân da yapılmıştır.

Şiirlerinde “Himmetî” mahlasını kullanan Fahreddin Efendi, şeyhi Mehmed Efendi’nin 1913’teki irtihalinden sonra hayret ve istiğrak haline girmiş ve iki yıl daha yaşayarak 14 Şevval 1333 (25 Ağustos 1915) Çarşamba günü vefat etmiştir. Naaşı Aksaray’daki dergahının haziresine defnedilmiştir. Fahreddin Efendi’nin tarikat silsilesi damadı ve halifesi olan Mustafa Sâfi Efendi tarafından devam ettirilmiştir.

Fahreddin Himmetî Efendi, önce Şeyh Ömer Hulûsî Efendi’nin kızı Hatice Hanım’la evlenmiş, onun vefatının ardından yaptığı ikinci

evliliğinden Mehmed Emin ve Salahaddin adını verdiği iki çocuğu dünyaya gelmiştir. Kendisinden sonra yerine büyük oğlu Emin Efendi geçmiştir.¹³

1.2. İrşad İzni

Mustafa Sâfi Efendi seyrü sülûkunu tamamladıktan sonra 27 Ramazan 1324 (14 Kasım 1906) tarihinde şeyhi Fahreddin Efendi'den hilafet hırkasını giyerek icazet almıştır. 1327 (1909) yılında Fatih'teki Şeyh Arif Efendi'nin (ö. 1327/1909) vefatı üzerine münhal bulunan Fındızkâde Tekkesi'ne tayin edilmiştir. Bu dergâhın Nakşibendî tarikatına mensubiyeti olması nedeniyle vakıf şartına göre hatm-i hâcegânın da icra edilmesi gerektiğinden Mustafa Sâfi Efendi, Nakşi usulünü Şeyh Arab Saîd Efendi'den (ö. 1320/1920) öğrenerek kendisinden hilafet almıştır. Bir yandan tekkesindeki irşad faaliyetlerini sürdürürken diğer yandan da muhtelif tarihlerde yapmış olduğu İzmir, Üsküp, Selanik, Kosova, Edirne, Manastır, Konya, Nazilli, Bursa seyahatleri sırasında hem Uşşâkıyye tarikatının yayılmasına katkıda bulunmuş hem de bulunduğu yerlerdeki müderris ve sûfilerle görüşerek ilmî ve tasavvufî birikimlerinden istifade etmiştir. Edirne'de iken Gülşenî şeyhi Şuayb Şerefeddin Efendi'nin meclisinde bulunması ve Üsküp ziyaretinde Mevlevî şeyhi Niyazî Dede'yi sohbet şeyhi olarak addettiğini belirtmesi bu yönüne örneklik teşkil etmektedir.

1918'deki büyük yangına kadar Fındızkâde Tekkesi'nde bulunan Mustafa Sâfi Efendi, dergâhının yangın sebebiyle kullanılamaz hale gelmesinden birkaç gün sonra Şeyhülislam Musa Kazım Efendi'nin (ö. 1920) teşebbüsüyle 10 Haziran 1334 (10 Haziran 1918) tarihinde münhal olan Hasan Hüsameddin Uşşâkî Asitânesi'ndeki meşihat görevini üstlenmiştir. Ayrıca bu yangında kütüphanesi de kül olmuş, eser telif etmeye meyletmeyerek daha çok okuma ve mütâlaayı tercih etmiştir. Yine Mustafa Sâfi Efendi'nin perşembe günleri asitânde ayin-i şerifi icra etmeden önce ezberinden *Mesnevî* okuyup şerh ettiği ve sohbeti sırasında Abdullah Salâhî Uşşâkî, Niyâzî-i Mısırî, Hasan Sezâî'nin ezberinde olan divanlarından örnekler verdiği bilinmektedir. Güçlü bir hafızaya sahip olan Mustafa Sâfi Efendi'nin binlerce müridinin isimlerini ve her birinin seyrü sülûklarındaki mertebelerini de hatırladığı rivayet edilmektedir. Ancak ilerleyen

13 Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 4/484-486; Tek, *Silsile-i Uşşâkıyye*, 244-246.

yaşlarında zihnî canlılığını muhafaza etmesine rağmen, konuşmasında ortaya çıkan rekâket ve bedeninin zayıflamasından dolayı doktorların tavsiyesi üzerine asitânedeki derslerine ara vermek zorunda kalmıştır.¹⁴

Hüseyin Vassâf, müşidi Mustafa Sâfi Efendi'nin *Mesnevî* okumalarında yaşadığı hadiseyi şöyle anlatmaktadır:

“Bir gün *Mesnevî* dersi icra edilirken ben de dinleyiciler arasında bulunmaktaydım. Şeyhimin beyitleri okurken dişlerinin eksikliğinden ötürü telaffuzda zorlanması dikkatimi çekti. İçimden, eğer dişleri olsaydı eskisi gibi kendine has üslubuyla daha tesirli okuyabileceğini düşündüm. Dersten sonra zikir-i şerif bitince şeyh odasına geçti ve ben de orada idim. Yüzüme bakarak: ‘Evladım, biz lafızdan manaya intikal ettik. Sadece güzel bir şive ile dinlemeyi talep edenler Tönbekçi Acemlere gitsinler. Bizim okutabileceğimiz bundan ibarettir. Hoş görmelisin, zira yaşıml ilerledi. Esasen biz okuduk, okuttuk, şimdi de unuttuk’ dediler. Böylece kalbimden geçen düşünceyi açıkça ifade etmiş oldu. Bu sözleriyle halen mananın özüne nüfuz edemeyip surette kaldığımı ima ederek beni ikaz etti.”¹⁵

Yine Hüseyin Vassâf 6 Cemâziyelevvel 1340 (4 Ocak 1922) tarihindeki hatırasını seyir defterine kaydettiği üzere Mustafa Sâfi Efendi'nin suretten hakikate olan irşad yöntemine dikkat çekmektedir:

“O gün her zamanki gibi âyin günü olan perşembe asitânedeydim. Devran başladı. Zâkirbaşı Şeyh Cemâl Efendi zikir esnasında Niyâzî-i Mısri'nin:

Halk içre bir âyineyim herkes bakar bir ân görür
Her ne görür kendin yüzün ger yahşı ger yamân görür
Ol dilber-i mehdî adı sükker dürür halka tadı
Mısri çeker bu mihneti ol râhat-ı Rahmân görür
gazelini durak hâlinde okumuştum. Okurken bu gazelin manasıyla kalben çok meşgul oldum. Devrana kalkıldı. Azizim ortada devranı idare etmeye başladı. Ben de halkanın ortasında bulunuyordum. Büyük bir muhabbetle müşidimin yüzüne bakarken gözüm giymiş olduğu entarisinin yakasına takıldı. Zira terden kirlenmiş ve sararmış görünüyordu. Kalbimden şöyle geçti ‘Bugün Perşembe’dir. Azizim devranda halk arasına çıkacak diye ailesi ona temiz elbise giydirseydi ne güzel olurdu.’ Zikirden sonra şeyh odasına geçerek oturdum. Damatları Hazmi Efendi'ye hitaben ‘Yukarıda kitapların arasında

14 Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 4/335-339; Tek, *Silsile-i Uşşâkıyye*, 247-254, 341-342.

15 Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 4/339.

Hasan Sezâî Efendimizin *Dîvân*-ı şerîflerini alıp getiriniz' diye emir buyurdular. Hazmi Efendi *Dîvân*'ı getirince bendenize verilmesini söyledi. 'Oğlum, onun sonunda Mısırî Efendimizin '*Halk içinde bir âyineyim*' nutkunun şerhi vardır. Onu oku' buyurdular. Bunun üzerine sesli okumaya başladım ancak içimden okumamı istediler. O an iki türlü keşifle muhatap olduğumu idrak ettim. İlki Cemâl Efendi durağı okurken manasıyla meşgul olduğum kısımları azizim anlamıştı. Fakîri o müşkülден kurtarmak için Hasan Sezâî'nin lisanıyla şerh ettiriyordu. Diğeri de devranda yakasındaki lekeyle alakadar olmam hasebiyle Hazreti Mısırî'nin nutkuna uygun olarak, bunu hal diliyle hatırlatmış oldu. Mahcubiyetimden titremeye başladım ve *Dîvân* elimden düştü. Hazmi Efendi'den kitabı yerden kaldırmasını emretti ve kulağına bir şey söylemesi üzerine Hazmi Efendi *Dîvân*'ı aldıktan sonra odadan çıktık. Biraz dinlenince kendime gelme imkânı buldum. Tekrar odaya girmeye muktedir değil iken çağıldılar, odada kimse yoktu. Oturmamı işaret buyurdular, oturdum. Sonra bana 'Evladım, ben artık hakikati yansıtan parlak bir aynayım. Bir insan aynaya baktığında, üzerinde ne varsa onu görür. Senin elbisemin yakasındaki kirle meşgul olman, aslında kendi kirli düşüncelerinden kaynaklanmaktadır. Dâire-i edebe gel. Eşyanın suretinden hakikatine yönel. Suret-perest olma. Lafızdan kurtul, manayı bul. Zikri huzur içinde yapıp mürşidinin kıyafetiyle meşgul olmamak, müridin dikkat etmesi gereken edeplerden biridir. Haremdekilerin bir kusuru yoktur. Elbisemin değişmesini istediler ancak bugün nedendir lakaytlığım zuhur etti, öyle çıkıverdim. Bundan dolayı bir hatıranın güzel kalbinizi meşgul etmesi, muhabbetiniz sebebiyle de olsa evliyâ-yı kiram efendilerimiz neler söylüyorlar. Bunlar birer hakikattir, bu dersler bizim içindir. İbret almanızı isterim. Bu dîvânı bu gece yanında götür. Hazreti Sezâî'nin şerhini istinsah et. Birkaç kere oku. Bir gün geldiğinde beraber okur, anlamadığınız yerleri izah ederim' buyurdular.¹⁶

Mustafa Sâfî Efendi, Hüseyin Vassâf'ın ifadesine göre gül yüzlü, güzel sözlü, temiz kalpli bir zat idi. Arakiye üzerine yeşil sarık sarardı. Sohbetleri son derece latifti. Taassuptan uzak bir kimse olup, herkesin istidadına göre muamelede bulunurdu. Kendisinde hiddet ve öfke hali neredeyse hiç görülmezdi; meşrebi celalden ziyade cemale meyilli idi.

16 Hüseyin Vassâf, *Gerçeği Gösteren Ayna: Mirât-ı İncilâ-yı Hakikat* (İstanbul: H Yayınları, 2016), 71-72; Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 4/339-340.

1.3. Vefatı

Önceleri bazı dergâhları ve hânkâhları ziyaret eden Mustafa Sâfî Efendi, son zamanlarda yaşının yetmişe yakın olması ve özellikle 1925 yılındaki çıkarılan kanun gereğince tarikatların yasaklanması ve tekkele-
rin kapanmasının tesirinde kalması hasebiyle vücudu hayli zayıflamıştı. Uşşâkî Âsitânesi'nin de mühürlenmesi üzerine harem dairesindeki oda-
sında uzlete çekilmiş ve dervişlerini buradan irşad etmeye devam etmişti. Ancak Hüseyin Vassâf'ın dikkatini ise zamanın meşayihinin ona eskisi gibi iltifat etmemesi çekmişti. Bu hususu müşidine söylediğinde “Evladım, meşâyih-i kirâm hazeratı bize grev yaptılar. Gerçekten de artık semti-
mize uğramaz oldular. Ne yapalım ben mazurum, hastayım, ihtiyarım. Gelmeyenlerin muhabbetini de kalbimizde taşıyoruz. Suretten ziyade sîret, merasimden ziyade ihlâs makbulümüzdür. Gelen de gelmeyen de sağ olsun. Cümlesine hürmet ve muhabbet” yanıtını almıştı. Mustafa Sâfî Efendi sekiz ay kadar ziyaretçilerine harem dairesinden feyiz dağıtmış ve 22 Şevval 1344 (5 Mayıs 1926) Çarşamba günü aniden rahatsızlanmıştır.¹⁷ Son zamanlarında yanında bulunan Hüseyin Vassâf, onun vefat sürecinde yaşadıklarını şu sözlerle aktarmaktadır:

“Azizim 22 Şevval (5 Mayıs) Çarşamba günü, veda etmek amacıyla kızı Müşide Hanım ve damadı Hazmi Efendi'ye gitmek istediğini belirterek muhterem hanımlarına hazırlanmalarını söyledi. Efendimin bir adeti var-
dı: Ziyaretine kim gelirse gelsin, onun yanında abdestli bulunmak ister; eğer dışarı çıkacak olursa da boy abdesti almayı tercih ederdi. Bu sebep-
le su ısıtmışlar, boy abdesti alır almaz kan beynine hücum etmiş ve felç geçirmişler. Bizim ev Arnavutköy'de bulunduğundan oğlu Cemâl Efendi “Pederim gayet ağır hastadır” diye telgrafla haber gönderince, aceleyle Kasımpaşa'ya gittim. Gördüm ki azizim istiğrak halinde hareket etme-
den yatıyor ve tedaviye cevap vermiyordu. Beni görünce tanıdı, bir şeyler söylemek istedi ama anlaşılmadı. Kur'ân-ı Kerîm okundu, kelime-i tev-
hid getirildi, zenzem-i şerif verildi. Ecel terleri döküyordu. Hastalığının üçüncü gününün akşamı 25 Şevval (8 Mayıs) Cumartesi gece yarısından iki saat sonra rahmet-i Rahman'a kavuştu. Rahmetullâhi aleyh.”¹⁸

17 Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 4/342-343, 348-349.

18 Hüseyin Vassâf, *Vâkıât: Keşif Günlüğü* (İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları, 2012), 138-139; Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 4/348-349.

Mustafa Sâfi Efendi'nin techiz ve tekfin işlemleri cumartesi günü ilk halifesi İnegöl müftüsü Şeyh Mehmed İzzeddin Safiyyullah Efendi, damadı Mehmed Hazmi Efendi, pirdaşı Şeyh Mustafa Efendi, halifesi Şeyh Osman Efendi ve Hüseyin Vassâf tarafından yerine getirilmiştir. Bir gece Hasan Hüsameddin Uşşâkî Âsitânesi'nde bulundurulduktan sonra pazar günü Kasımpaşa Camii'nde öğle namazını müteakip cenaze namazı, Rufaiyye meşayihından Şeyh Hafız Faik Efendi tarafından kıldırılmıştır. Kalabalık bir cemaatin iştirakiyle, âsitânenin civarındaki Feriköy Helvacı Dede Mezarlığı'na defnedilmiştir. Mustafa Sâfi Efendi'nin âsitâneye defnedilememesi, yeni kurulan Cumhuriyet hükümetinin aldığı karar sebebiyledir. Öyle ki cenazesinin tekbir ve tehlil eşliğinde götürülmesine dahi izin verilmemiştir. Mezarı Hüseyin Vassâf tarafından yaptırılmış ve Üsküdar Mevlevîhânesi'nin son postnişini Remzi Dede'nin irtihali için söylediği şu beyitler mezar taşına yazılmıştır:

Pîr Hüsameddin-i Uşşâkî-i mahbûbu'l-kulûb
Kâbe-i kûyun gönüller daima eyler tavaf
Âsitânı hizmetinde sâbikan şeyh-i celîl

Mustafa Sâfi Efendi-i kemâlât-ittisâf

Mevlidi Burdur ulûm u fazlda bir dür idi
Mesnevîhân ârif-i sırr-ı rumûz-ı kef ü kâf
Bir zaman tadrîs ile tullâbı kıldı müstefîd
Müstefîz etti nice süllâkı bî-lâf u güzâf
Ba'de ez-în târihini Remzi oku ihlâs ile
Nezd-i Hakk'a Mustafa Sâfi Efendi gitti sâf¹⁹

Ancak kabir taşı daha sonra kaybolmuş ya da zarar görmüş olmalı ki, günümüzde üzerindeki yazı şöyledir: “Uşşâkî Tarikatı'nın Kasımpaşa Merkez Dergâhı'nın Son Şeyhi Âriflerin Kutbu Mustafa Sâfi Hazretlerinin Ruhuna Fâtîha.” Mustafa Sâfi Efendi'nin irtihalinin ardından gazeteye yayımlanan ilan şu şekildedir:

“Fatih mücîz dersiâmlarından Burdurlu Hoca Mustafa Efendi irtihâl-i dâr-ı bekâ eylemiştir. Na'ş-ı mağfiret-nakşı bugün Kasımpaşa'da sâbık

19 Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 4/349.

Uşşâkî Dergâhı'ndan kaldırılacak Kasımpaşa Câmi-i Kebîr'inde namazı ba'de'l-edâ medfen-i mahsûsasına defnedilecektir.”²⁰

Dönemin önde gelen meşayihî tarafından vefatına tarihler düşülmüştür. Bunlar arasında öne çıkanlar şöyledir:

Bursa Mısırî Âsitânesi'nin son şeyhi Mehmed Şemseddin Efendi tarafından verilen tarih şöyledir:

Hânkâh-ı Pîr Hüsameddin'de olmuş post-nişîn

Mustafa Sâfî Efendi etti Firdevs'e hırâm

Âlim ü fâzıl mükemmil şeyh-i vâlâ-şân idi
Sâlikî irşâd ederdi Hakk'a dâim subh u şâm
Ârif-i esrâr-ı eşyâ vâkıf-ı sırr-ı meâd
Nâşir-i feyz-i hakikat vâris-i fahri'l-enâm
Misli nâdir idi gelmez ona benzer bir daha
Câmi-i cümle kemâlât olmuş idi ol hümâm
Zâhir ü bâtın tefeyyüz eyler idi sâlikân
Himmet-i kudsiyesiyle oldu nâkıslar tamâm
Gasl edip tâhir mutahhir muntazırken vuslata
“İrci'î” fermanı geldi oldu derhal emre râm
Dedi üçler Şemsî-i Mısırî ona târîh-i tâm

Mustafa Sâfî Efendi kıldı lâhûtta makâm²¹

Bursa'da Sa'dî Zincirî Ali Efendi Dergâhı şeyhi İsmail Hakkı Efendi'nin söylediği tarih:

Hümâ-yı rûh-ı pâk Mustafa Sâfî-i Burdurî
Tecellî-i Cemâl oldukça uçtu ber-murâd oldu
Mesâib-dîde-gânı firkatinden ağladı pek çok
O vuslatla telezzüz etti güldü kâm-yâb oldu
Gelip bir zât dedi târîhini “ve hüve mağfûr”
Okusun Fâtîha İhlâs ile bil rûhu şâd oldu²²

Halifesi Hüseyin Vassâf'ın müşdidinin vefatına söylediği tarih:

Hazret-i Mustafa Sâfî veliyy-i allâme

20 Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 4/351.

21 Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 4/349-350.

22 Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 4/350.

Vâkıf-ı Sırr-ı Hudâ hâsılı bir fahhâme
 İlm u irfânı ile oldu ser-efrâz-ı şüyûh
 Yazamaz vasfını hakkı ile her bir hâme
 Şeyh-i pür-hikmet idi ârif-i sırr-ı Kur'ân
 Âkıbet eyledi tebdîl-i hayât-ı câme
 İftirâk-ı ile yanmakta kulûb-ı uşşâk
 Elem-i hasreti müstevliye subh u şâma
 Kalb-i Vassâf'a sünûh etti bu târîh tamam
 Göçtü ukbâya azizim “be-füyûz-ı tâmme” (Sene 1344/1925)²³

Hüseyin Vassâf, Mustafa Sâfî'nin vefatından sonra Âsitâne'de tasavvufî hayata dair izlenimlerini şu şekilde aktarmaktadır:

“Artık ihvan büsbütün târumâr oldu. Âsitâne kapalı, Hazreti Pîr'in türbesinin kapısı da mühürlü olduğundan ziyaret imkânı yoktu. Gerçi gönül âlemi için ayrılık gayrılık yok idi. Zahirî ziyaret gerçekleşmese de manevî alemde bu mahrumiyet hissedilmiyordu. Rebûlevvel 1346 (Ağustos 1927) tarihine kadar bu böyle devam etti. Tekke ve türbeler Maarif İdaresi'ne geçtiğinden Âsitâne'nin Kız Mektebi olarak kullanılmasına karar verilmekle kısmi tamirden sonra dershaneler tesis edildi ve talebelere eğitim verilmeye başlandı. Bu esnada Hazreti Pîr'in türbesi iki buçuk yıl kadar kapalı kaldığından oldukça tozlanmıştı. Bu vesileyle türbe süpürülüp temizlendi. Ancak eskiden olduğu gibi pencereler ve kapı yine kapatıldı, pencereler çekildi. Tevhidhânede bulunan levhalar ve eşyalar kaldırıldı, levhaların camları kırık pencerelere takılmak üzere çıkarıldı. Tevhidhâne ise yemek salonuna dönüştürüldü. Âsitâne'nin kapalı kalmasındansa masum çocukların tahsilleri için kullanılması cilve-i ilâhî olarak bizi bir dereceye kadar teselli ediyordu.”²⁴

1925 yılında çıkarılan kanunun yürürlüğe girmesiyle birlikte dergâhlar ve tekkeler resmî olarak kapatılmış, bu kurumların işleyişi yasaklanmıştır. Söz konusu yapılar ya uzun süre âtlı durumda bırakılmış ya da okul, müze ve depo gibi farklı işlevlerle yeniden kullanıma açılmıştır. Tarikat mensupları ise irşad faaliyetlerini gizli ya da özel mekanlarda sürdürmek zorunda kalmıştır.²⁵

23 Hüseyin Vassâf, *Dîvân*, haz. Mustafa Tatçı vd. (İstanbul: Kırkanbar Yayınları, 2012), 367; Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 4/351-352.

24 Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 4/372.

25 Mustafa Kara, *Metinlerle Günümüz Tasavvuf Hareketleri* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2002), 148-149; Mustafa Kara, *Türk Tasavvuf Tarihi Araştırmaları: Tarikatlar, Tekkeler, Şeyhler*

1.4. Halifeleri

Kasımpaşa'daki Uşşâkıyye Âsitânesi'nin son postnişini Mustafa Sâfi Efendi, meşihatı döneminde çok sayıda talibi irşad etmiş, seyrü sülûkunu tamamlayanlara icazet vererek Uşşâkıyye tarikatının farklı şehirlerde neşvünema bulmasına katkıda bulunmuştur. Hüseyin Vassâf'ın *Sefîne-i Evliyâ*'sında yer alan bilgilere göre Mustafa Sâfi hazretlerinin halifeleri şöyle sıralanabilir:

Mehmed Şerefeddin Sâdık Efendi (ö. 1343/1925), Osman Nurullah Efendi (ö. 1341/1923), İsmail Cemâli Efendi, Tevfik Refik Efendi, Kömürücü Mehmed Efendi, Terlikçi Osman Efendi, Ali Dede, Molla Ahmed Efendi.²⁶

Mustafa Sâfi Efendi'nin bazı şeyhlerin vefatının ardından meşihat görevini üstlenen çocuklarına seyirlerini tamamlamak kaydıyla hilafet hırkası giydirdiği bilinmektedir. Hüseyin Vassâf'ın Mustafa Sâfi Efendi'nin halifeleri arasında zikrettiği Emin ve Cemâl Efendiler bu duruma örnek teşkil etmektedir. Ancak bu zatları onun gerçek anlamda halifeleri arasında kabul etmek doğru değildir. Nitekim Hırâmî Ahmed Paşa (Savaklar) Mescidi şeyhi Ali Efendi'nin oğlu Cemâl Efendi babasının irtihalinden sonra burada posta oturmak için Mustafa Sâfi Efendi'ye biat etmiş ve seyrü sülûkunu tamamlaması şartıyla kendisine tac ve hırka giydirilmiştir. Henüz hilafet ve icazet almayan Cemâl Efendi ne de olsa postu elde ettim düşüncesiyle seyrini ihmal etmiştir.²⁷

Emin Efendi ise Fahreddin Himmetî Efendi'nin oğludur. Babasının vefatından sonra seyrini tamamlamak şartıyla Mustafa Sâfi Efendi tarafından kendisine tac ve hırka giydirilmiş ve Aksaray Şekerci Sokağı'ndaki tekkeye babasının yerine şeyh olarak tayin edilmiştir. Zamanla mürşidi Mustafa Sâfi Efendi'ye muhalif bir tavır sergilemişse de "şeyhinin oğlu" olduğundan bu tutumu Mustafa Sâfi hazretleri tarafından müsamaha ile karşılanmıştır.²⁸

Diğer taraftan Mustafa Sâfi Efendi'nin muhtelif tarikat şeyhlerine dahi teberrüken Uşşâkıyye'den icazet verdiği anlaşılmaktadır. Bu zatlar arasında

(İstanbul: Dergâh Yayınları, 2005), 260-262; Tek, *Tarihi Süreçte Tasavvuf ve Tarikatlar*, 431-432; Sabit Dokuyan, "Tekkelerin Kapatılması ve Tasfiye Süreci (1925-1938)", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 98 (Yaz 2021), 232-236.

26 Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 4/357-359.

27 Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 4/358, 415-416.

28 Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 4/358, 489-490.

Dağıstanlı Nakşibendî şeyhi Şerafeddin Efendi (ö. 1936) ile İsmail Hakkı Dergâhî postnişini Ahmed Rüşdî Efendi zikredilebilir.²⁹

1.5. Silsilesi

Mustafa Sâfî Efendi'nin tarikat silsilesi kendisinden sonra iki ana koldan devam etmiştir. Bunlardan biri, Hüseyin Vassâf ile nihayete ermiş olup günümüze ulaşmamıştır. Diğer kol ise, Nusret Tura aracılığıyla Necdet Ardic' a intikal eden silsiledir. Bu silsile günümüzde de varlığını sürdürmektedir.

1.5.1. Birinci silsile

Peygamberimiz Hazreti Muhammed Mustafa (sallallahu aleyhi ve sellem)

1. Hazret-i Ali b. Ebû Tâlib > 2. Hasan-ı Basrî > 3. Habîb-i Acemî > 4. Davud-ı Tâî > 5. Marûf-ı Kerhî > 6. Serî-i Sakatî > 7. Cüneyd-i Bağdâdî > 8. Mîmşâd Dîneverî > 9. Muhammed Dîneverî > 10. Muhammed Bekrî > 11. Kadî Vecihüddin Ömer > 12. Ebü'n-Necib Sühreverdî > 13. Kutbeddin Ebherî > 14. Rükneddin Sücâsî > 15. Şihâbüddin Tebrizî > 16. Seyyid Cemâleddin Şirâzî > 17. İbrahim Zâhid Gîlânî > 18. Ahî Muhammed Halvetî > 19. Pîr Ömer Halvetî > 20. Ahî Emre Halvetî > 21. Hacı İzzeddin Halvetî > 22. Sadreddin Hiyâvî > 23. Seyyid Yahya Şîrvânî > 24. Muhammed Bahâeddin Erzincânî > 25. İbrahim Tâceddin Kayserî > 26. Alâeddin Uşşâkî > 27. Ahmed Şemseddin Yiğitbaşı > 28. Hacı İzzeddin Karamânî > 29. İbrahim Ümmî Sinan > 30. Emir Ahmed Semerkandî > 31. Hazreti Pîr Seyyid Hasan Hüsameddin Uşşâkî > 32. Memican Saruhânî > 33. Ömer Karîbî > 34. Âlim Sinan > 35. Muhammed Keşânî > 36. Halil Gümülçinevî > 37. Abdülkerim Gümülçinevî > 38. Osman Sıdkî Gümülçinevî > 39. Muhammed Hamdî Bağdâdî > 40. Cemâleddin Uşşâkî > 41. Abdullah Salâhî Uşşâkî > 42. Muhammed Zühedî Nazillî > 43. Süleyman Rüşdî > 44. Ali Gâlib Vassâfî > 45. Muhammed Tevfik > 46. Ömer Hulûsî > 47. Hüseyin Hakkı Baba > 48. Mehmed Emin Tefvîkî >

²⁹ Hüseyin Vassâf, *Kemâlnâme-i İsmail Hakkî*, haz. Murat Yurtsever (Bursa: Arasta Yayınları, 2000), 97; Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 3/23; 4/358.

49. Mehmed Fahreddin Himmetî > 50. Mustafa Sâfi Hilmî > 51. Mehmed İzzeddin Safiyyullah > 52. Hüseyin Vassâf.³⁰

Bu silsile dikkate alındığında Mustafa Sâfi Efendi'den sonra halifelelerinden Mehmed İzzeddin Efendi'nin İnegöl'de Uşşâkîliğin yayılmasına öncülük ettiği anlaşılmaktadır.

1.5.1.1. Mehmed İzzeddin Safiyyullah (ö. 1941)

Aslen Gürcü olan Mehmed İzzeddin Efendi, 21 Haziran 1868 tarihinde Batum'da Yukarı Acaraya'nın Hola kazasına bağlı Horcum köyünde doğmuştur. İlk tahsilini memleketinde tamamladıktan sonra 1887 senesinde İstanbul'a gelerek Fatih'teki Akdeniz Aya Kurşunlu Medresesi'nde zahirî ve dinî ilimleri öğrenmeye devam etmiş, kısa sürede eğitimi tamamlayarak 1901'de icazet almaya hak kazanmıştır. Bir yıl sonra İnegöl'e bağlı Hocaköy'deki Hamidiyye Medresesi'nde müderris olarak göreve başlamıştır. Mehmed İzzeddin Efendi aynı zamanda tasavvufî hayata da meylenmiştir ve 9 Ramazan 1324'te (27 Ekim 1906) medreseden hocası olan Mustafa Sâfi Efendi'ye intisap edip seyrine başlamıştır. Mürşidinin gözetiminde on üç yıllık tasavvufî terbiyesinin ardından 13 Nisan 1335 (13 Nisan 1919) tarihinde icazet alarak şeyhinin ilk halifesi olmuştur.

Mustafa Sâfi Efendi'nin isteğiyle Hocaköy'de irşad faaliyetine başlayan Mehmed İzzeddin Efendi, burada bulunan medresede ders vermeye de devam etmiştir. İlmî ve irfanî birikimiyle geniş bir çevrenin iltifatını kazanmış, irşad halkasının genişlemesi hasebiyle Hocaköy'de bir dergâh inşa ettirmiştir. Daha sonra bir süre İstanbul'daki Keçeciler Dergâhı meşihatini yürütmüş, ardından tekrar İnegöl'e dönmüştür. Tekkelerin kapatılmasından sonra ise cami hatipliği yapmıştır. Hüseyin Vassâf tarafından "İhlâslı, âlim, fâzıl, gönül ehli" olarak tanıtılan Mehmed İzzeddin Efendi, 12 Rebülevvel 1360'ta (9 Nisan 1941) vefat etmiş ve irşad görevini sürdürdüğü Hocaköy'e defnedilmiştir. Kayıtlara geçen üç halifesi Hacı Yusuf Efendi, Yenişehir Müftüsü Kâmil Efendi ve Hacı İbrahim Zor Efendi'dir (ö. 1951).³¹

30 Vassâf, *Divân*, 122-125.

31 Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 4/359-362; Mustafa Yılmaz, *İnegöl Erenleri ve Evliyalari* (İnegöl: Kesnezanı Kitapevi Yayınları, 2000), 4; Mahmud Erol Kılıç, "Bursa'da Uşşâkiler", *Bursa'da Düünden Bugüne Tasavvuf Kültürü* (Bursa: Kültür Sanat ve Turizm Vakfı Yayınları, 2002), 222-224.

1.5.1.2. Hüseyin Vassâf (ö. 1929)

Hüseyin Vassâf, 10 Muharrem 1289 (8 Mart 1872) tarihinde İstanbul'da tasavvufî bir çevrede dünyaya gelmiştir. İlk tahsilini tamamladıktan sonra Mekteb-i Mülkiye-i İdâdîsi'nde eğitim görmüş, ancak babasının vefatı üzerine tahsilini yarıda bırakıp memuriyete başlamıştır. Memuriyet yıllarında dinî ilimlerle meşgul olan Vassâf, diğer yandan da sûfilerin yoluna duyduğu muhabbet sebebiyle zikir ve sohbet meclislerine katılmıştır. Önce Şâbâniyye'den Bekriyye koluna müntesip Şeyh Muhammed Mübarek Efendi'ye, ardından Gülşeniyye'den Şuayb Şerefeddin Efendi'ye intisab etmiştir. Şerefeddin Efendi'nin vefatı üzerine hilafetini ve icazetini onun halifesi Muhammed Şehrî Efendi'den almıştır. Ancak seyrü sülûkta nihayet olmadığı kanaatinden dolayı yeni bir mürşid arayışına girişmiş ve 1919'da kırk yedi yaşında iken Uşşâkî şeyhi Mustafa Sâfi Efendi'ye bağlanmıştır.

Hüseyin Vassâf mürşidinin gözetiminde seyrü sülûkunu tamamlamasına rağmen tekkelerin kapatılması sebebiyle hilafet icazetini Mustafa Sâfi Efendi'nin irtihalinden sonra 1926 yılında şeyhinin ser halifesi Mehmed İzzeddin Efendi'den alabilmiştir. Bunun yanında Kâdirî ve Mısrî nispetleriyle de anılmış, mürşidlerinden aldığı icazetlerle tasavvufî birikimini zenginleştirmiştir. Tekkelerin kapatıldığı dönemde irşad faaliyetini sınırlı da olsa sürdürmüş, birçok dervişin seyrini tamamlatmıştır. 21 Kasım 1929'da İstanbul Arnavutköy'de vefat eden Hüseyin Vassâf, vasiyeti üzerine Rumelihisarı Kabristanı'na defnedilmiştir.³²

1.5.2. İkinci Silsile

Günümüzde varlığını sürdüren ikinci silsile ise sırasıyla 50. Mustafa Sâfi Hilmî > 51. Mehmed Hazmi Tura > 52. Mehmed Nusret Tura > 53. Necdet Ardıç şeklinde devam etmektedir.

1.5.2.1. Mehmed Hazmi Tura (ö. 1960)

Mehmed Hazmî Tura 1298 (1882) yılında Malatya'nın Arapgir İlçesi'nde dünyaya gelmiştir. İlk öğrenimini memleketinde tamamladıktan sonra medrese tahsiline devam etmek için Malatya, Harput ve Erzurum'a giderek bu şehirlerde çeşitli hocalardan ders almıştır. Erzurum'da bulunduğu sırada tasavvufa olan meyli sebebiyle Kâdirî şeyhlerinden Ali Rıza

32 Vassâf, *Vâkıât*, 104-105, 139-140; Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 3/290-292; Cemal Kurnaz - Mustafa Tatçı, "Hüseyin Vassâf", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 19/18.

Efendi'ye intisap etmiştir. Fakat Dersaâdet'e gitme arzusu kendisine galip geldiğinden nihayet 1319'da (1903) İstanbul'a ulaşmıştır. Burada Beyazıt Camii dersiâmlarından Arapgirli Hüseyin Avni Efendi'den icazet almış ve 1908'de ruûs imtihanını kazanarak Beyazıt Camii dersiâmlığına tayin edilmiştir. Çeşitli medrese ve kütüphanelerde görev yapan Hazmi Tura, 1924'ten sonra ise Heybeliada Deniz Harp Okulu'nda din, felsefe ve sosyoloji dersleri vermiştir.

Mürşidi Ali Rıza Efendi'nin irtihali üzerine 1336 (1918) yılında Mustafa Sâfi Efendi'ye bağlanmış ve seyrü sülûkunu tamamlayarak 1343'te (1924) kendisinden icazet almıştır. Şeyhinin aynı zamanda damadı olan Hazmi Tura daha sonra Meclis-i Meşayih tarafından Fatih Keçeciler'deki Bedreddin Dergâhı'nın meşihatına görevlendirilmiştir. Tekkelerin kapatılmasından sonra da irşad faaliyetlerini sınırlı biçimde sürdürmeye devam etmiştir.

1959'da Hac dönüşü hastalanan Mehmed Hazmî Tura, 29 Haziran 1960'ta vefat etmiş ve Feriköy Mezarlığı'nda şeyhi Mustafa Sâfi Efendi'nin yanına defnedilmiştir. Üç halifesinden Mehmed Nusret Tura aracılığıyla silsilesi devam etmiştir.³³

1.5.2.2. Mehmed Nusret Tura (ö. 1979)

1320 (1904) yılında İstanbul Kasımpaşa'da dünyaya gelen Mehmed Nusret Tura henüz on sekiz yaşında iken Kasımpaşa Uşşâkî Âsitânesi şeyhi Mustafa Sâfi Efendi'ye intisap etmiştir. Mürşidinin 1926 senesinde irtihalinin ardından onun damadı Mehmed Hazmî Tura'ya bağlanmıştır. Mehmed Nusret Tura bir yandan Devlet Deniz Yolları'nda görev yaparken diğer yandan da manevî eğitimini gözeterek seyrü sülûkunu tamamlamıştır. Meslek hayatı boyunca tefekkür ve halvetle iç içe bir yaşam süren Mehmed Nusret Tura 1960'ta şeyhinin vefatından sonra irşad görevini üstlenerek Küçük Bebek'teki evinde dervişlerini yetiştirmiştir. 5 Ekim 1979'da vefat etmiş ve vasiyeti gereği Pendik Yaylalar Köyü Kabristanı'na defnedilmiştir. Hikmet, aşk, tasavvufî kavram ve şiirleri konu edinen ve seyrü sülûka dair mektuplardan müteşekkil kitaplarının tamamı neşredilmiş

33 Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 4/362-373; Fatma Sena Yönlüer, *Mehmed Hazmi Tura* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 5-51; Tek, *Silsile-i Uşşâkî*, 255-262.

olup isimleri şöyledir: *Karagün Dostuyum I-III*,³⁴ *Râh-ı Aşk*,³⁵ *Mektuplar*,³⁶ *O'nun Güzel İsimleri*,³⁷ *Gönül ve Aşk*.³⁸ Şiirleri ile bazı mektupları, Necdet Ardıç tarafından *Mektuplarda Yolculuk*³⁹ ve *Erler Demine*⁴⁰ adlı eserlerde bir araya getirilmiştir. Mehmed Nusret Tura'nın silsilesi ise Terzi Baba olarak tanınan Necdet Ardıç ile devam etmektedir.⁴¹

1.5.2.3. Necdet Ardıç

Necdet Ardıç 15 Aralık 1938 tarihinde Tekirdağ'da dünyaya gelmiştir. Çocuk yaşta terziliğe başlamış, mesleğini icra ederken dinî ilimleri öğrenmeye de özen göstermiştir. 1953 yılında mesleğini ilerletmek maksadıyla İstanbul'a gitmeye karar vermiştir. Çalıştığı dönemde Bebek semtinde oturan halası Rahmiye Hanım'ın evinde misafir olarak kalmıştır. Bu sırada halası ve eniştesi Nusret Tura vasıtasıyla Hazmi Tura'yı tanıma imkânı bulmuş ve kendisine intisap etmiştir. Tekrar Tekirdağ'a dönen Necdet Ardıç, şeyhinin vefatı nedeniyle Nusret Tura'ya biat etmiş ve seyrini onun gözetiminde tamamlamıştır.

1972 yılından itibaren mürşidinin izniyle irşad faaliyetlerine başlamış ve 1977'de ise Nusret Tura tarafından manevî emanetler kendisine tevdi edilmiştir. Böylece Necdet Ardıç Tekirdağ'da ve İstanbul Bebek'teki şeyhinin evinde sohbetle devam etmiş ayrıca Nusret Tura'nın 1979'da vefatının ardından meşihat görevini asaleten üstlenerek "Servet Terzisi" adlı dükkânında hem mesleğini sürdürmüş hem de manevî eğitim vermiştir. Zamanla bir tekke hüviyeti kazanan bu terzhânedeki pek çok derviş yetiştirmiş ve onları kemâl ehli haline getirmiştir. Uzun yıllar icra ettiği terzilik mesleği nedeniyle müridleri arasında daha ziyade "Terzi Baba"

34 M. Nusret Tura, *Karagün Dostuyum I-III*, (İstanbul: Doğruluk Matbaası, 1964).

35 M. Nusret Tura, *Râh-ı Aşk*, (İstanbul: İnsan Yayınları, 1995).

36 M. Nusret Tura, *Mektuplar*, (İstanbul: İnsan Yayınları, 1995).

37 M. Nusret Tura, *O'nun Güzel İsimleri*, (İstanbul: İnsan Yayınları, 1995).

38 M. Nusret Tura, *Gönül ve Aşk*, (İstanbul: İnsan Yayınları, 1995).

39 Necdet Ardıç, *Mektuplarda Yolculuk*, (Tekirdağ: y.y., 2018).

40 M. Nusret Tura, *Erler Demine*, (İstanbul: H Yayınları, 2017).

41 Necdet Ardıç, *Kur'ân-ı Kerim'de Yolculuk: Tûr Süresi ve Nusret Tura Hazretleri* (Tekirdağ: y.y., 2017), 29-35; Serkan Denkçi, *Aşk ve İrfan Yolunda Bir Ömür: Necdet Ardıç Terzi Baba, Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı* (Bursa: Bursa Akademi, 2019), 31-44; Yusuf Yücel, *Son Dönem Uşşâkî Şeyhlerinden Mehmet Nusret Tura Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2024), 3-51; Tek, *Silsile-i Uşşâkiyye*, 266-269.

olarak bilinen Necdet Ardiç’a ayrıca mürşidi Nusret Tura tarafından maneî yolda istikrarlı ve iz sürücü olmasını nedeniyle “İz” lakabı verilmiştir.

Son derece velûd bir yazar olan Necdet Ardiç, kaleme aldığı beş yüze yakın eser dosyasıyla Cumhuriyet Dönemi’nde en fazla eser kaleme alan sûfî-müellifler arasında yer almaktadır. Eserleri şu başlıklar altında sınıflandırabilir: Ulû’l-azm peygamberlerin hakikatine dair telif ettiği altı peygamber serisi, tasavvufî konu alan *İrfan Mektebi* dizisi, bazı sûrelerin işârî tefsirleri, ibretlik hikâyeler ve bunlara dair yorumlar, şiirlerini içeren dîvânlar, sohbet metinleri ve seyahat notları. Ayrıca Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî: *Mesnevî-i Şerif*, İbnü’l-Arabî: *Fusûsu’l-Hikem*, Abdülkerim Cîlî: *İnsan-ı Kâmil*, Şebüsterî: *Gülşen-i Râz* ve Fahreddin Irâkî: *Lemaât* gibi tasavvufun temel eserlerine dair yaptığı şerhler de bulunmaktadır. Necdet Ardiç Efendi, hâlen irşad vazifesini özellikle Tekirdağ olmak üzere İstanbul ve İzmir’de sürdürmektedir.

Necdet Ardiç aynı zamanda irşad faaliyetleri süresince Halvetî-Uşşâkî geleneğine önemli katkılar sağlamış, bu gelenek içerisinde dikkate değer içtihatlarla bulunmuştur. Örneğin gelenek içerisinde etvâr-ı seb’a ve hazarât-ı hamse esas alınarak oluşturulmuş on iki mertebeli bir eğitim sistemi uygulanmaktadır. Necdet Ardiç ise bu yapıda küçük bir düzenleme yaparak her mertebeye uygun bazı âyetleri “hal ve idrak” başlığı altında günlük vird programına dahil etmiştir. Yine Uşşâkî geleneğinde ayakta icra edilen devrân zikri yaygın bir uygulama olmakla birlikte, Necdet Ardiç çevreyi gözeterek toplu zikir ancak uygun şartların oluşması halinde tercih etmiş, bunun yerine irşad faaliyetlerinde sohbet yöntemine ağırlık vermiştir.⁴²

Uşşâkîlikte seyrü sülûk belirli mertebeler ve uygulamalar etrafında aşamalı bir terbiye anlayışı çerçevesinde yürütülmektedir. Bu sistem müridin maneî gelişimini gerçekleştirmeyi hedefler. Aşağıda Uşâkî geleneğinde benimsenen terbiye usulü ana hatlarıyla ele alınacaktır.

1.6. Mustafa Sâfî Efendi’nin Terbiye Metodu

Uşşâkîlikte tasavvufî terbiye, on iki mertebe ve bu mertebelere karşılık gelen esmâ üzerinden gerçekleştirilir. Bu mertebelerin ilk yedisi nefse nispet edilen yedi tavrı, son beşi ise tevhid mertebelerini temsil eder. Maneî yolculuk ise tâlibin mürşidine intisap etmesiyle başlamaktadır.

42 Denkçi, *Aşk ve İrfan Yolunda Bir Ömür*, 15-51; Tek, *Silsile-i Uşşâkıyye*, 278-288.

Biat merasiminde öncelikle şeyhin önüne bir post veya seccade serilir. Derviş adayı selam vererek dizleri şeyhin dizlerine değecek şekilde huzurunda oturur. Şeyh müridin sağ elini avucunun içine alır; ilgili duaları okuduktan sonra eûzü besmele ile biat âyeti olarak bilinen “Sana biat edenler ancak Allah’a biat etmiş olur...”⁴³ ayetini tilavet eder. Ardından “Destûr Yâ Hazret-i Pîr, Destûr Yâ Ricâle'l-Gayb” diyerek ilk mertebenin zikri olan kelime-i tevhîdi telkîn eder ve bir müddet birlikte zikre devam edilir. Şeyhin “Fâtiha” demesiyle biat merasimi sona erer. Mürid, mürşidinin elini öperek ayağa kalkar ve mecliste bulunan ihvan ile musafaha eder. Böylece manevî yolculuğa resmen kabul edilmiş olur.⁴⁴

Uşşâkî geleneğinde müridin günlük olarak yerine getirmesi gereken vird ve ibadetler şu şekildedir:

Günlük beş vakit namaz kılındıktan sonra nafil olarak iki rekat Mîrâç namazları. Mülk suresinin tamamını ve Haşır suresinin son üç âyetini okur. Ardından;

101 defa istiğfar (Estağfirullah) ettikten sonra 3 İhlas, 1 Fâtiha okuyarak Hazreti Âdem ve Havvâ'nın ruhlarına hediye eder.

101 defa salavât-ı şerîfe (Allahümme salli alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammed) söyler ve ardından 3 İhlas 1 Fâtiha okuyarak Peygamber Efendimizin ve müminlerin anneleri olan hanımlarının ruhlarına hediye eder.

Sonra gönlünü dünyevî meşguliyetlerden uzaklaştırarak Hakk'a yönelir ve huzurunda bulunduğu duygusuyla “Destûr Yâ Hazret-i Allah, Destûr Yâ Hazret-i Resûlallah, Destûr Yâ Hazret-i Ali, Destûr Yâ Gavsul-A'zâm, Destûr Yâ Hazret-i Pîr Hasan Hüsameddin Uşşâkî, Destûr Yâ Ricâle'l-Gayb” der ve akabinde “Neveytü lillah, fa'lem ennehû lâ ilâhe illallah” diyerek zikrine başlar. 700 kere kelime-i tevhîd zikrettikten sonra bitiminde 3 İhlas, 1 Fâtiha okuyarak Hazret-i Pîr Hasan Hüsameddin Uşşâkî ve hanımı Halvâyî Bacı'nın ruhlarına hediye eder.

Seyrû sülûkun bu safhasına kadar yapılan uygulamalar bütün nefis mertebelerinin tamamı için müşterektir. Bundan sonraki aşamada ise her mertebede önceki mertebelere ait zikirler yüzer defa, o mertebeye

43 *Kur'an-ı Kerîm Meâli*, çev. Halil Altıntaş – Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011), el-Fetih 48/10.

44 Vassâf, *Müntehabât-ı Ezhâr-ı İrfân* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, 2314), 210-211.

ait zikir ise beş yüz defa çekilir. Hitamında üç İhlas ve bir Fatiha sûresi okunarak Hazreti Peygamber ile Ehl-i Beyti'nin ruhlarına hediye edilir.⁴⁵

Mürid kendisine gösteriken usul çerçevesinde seyrine devam etmeye başladığında sâlik vasfını kazanır. Cemâleddin Uşşâkî'nin *Etvâr-ı Seb'a* risalesi ve Abdullah Salâhî Uşşâkî'nin *Mirâtü'l-Esmâ'sı* incelendiğinde sâlikin seyri esnasında kat edeceği mertebeler sırasıyla şöyledir:

Birinci Mertebe: Nefs-i Emmâre. Mürşidin telkiniyle “Lâ ilâhe il-lallah” zikrine devam eden sâlik, seyrü sülûkun bu aşamasında nefsi-i emmârenin sıfatlarını müşahedeye başlar. Bu sıfatlar hırs, haset, gazap, şehvet, kin ve kibir gibi olumsuz haller rüyasında yılan, kurt ve köpek gibi zararlı hayvanlar şeklinde tezahür eder. Sâlik kelime-i tevhid zikrine samimiyetle devam ederse bu sıfatlardan arınır ve söz konusu temsiller etkisini yitirir. Böylece mürşidi tarafından ikinci mertebeye intikal eder.

İkinci Mertebe: Nefs-i Levvâme. Şeyhin telkini üzerine “Yâ Allah” zikrine başlayan sâlik, seyrü sülûkunda nefsi-i levvâmenin sıfatlarını id-rak etmeye başlar. Sâlik mânâda at, koyun ve deve gibi evcil hayvanlar görür. Bunların temsil ettiği şöhet arzusu, bozuk fikirlere kapılma gibi alışkanlıklardan arınmaya başlayınca diğer mertebeye geçilir.

Üçüncü Mertebe: Nefs-i Mülhime. Bu mertebede kendisine “Yâ Hû” ismi verilen sâlik zikrine devam ettikçe nefsinin mülhime sıfatlarını müşahedeye başlar. Rüyasında mümin-kafir, âlim-cahil, salih-fasık, bedeni kusursuz ya da uzuvları noksan çeşitli insan suretleriyle karşılaşır. Bu müşahedeler, sâlik Hak Teâlâ'dan başkasından rızık ummayı, hayır ve şerri Allah'tan başkasına nisbet etmeyi ve başına gelen musibetlere rıza göstermemeyi bırakıncaya kadar devam eder.

Dördüncü Mertebe: Nefs-i Mutmainne. Mürşidin telkiniyle “Yâ Hak” ismini zikretmeye başlayan sâlik bu mertebede rüyasında sadece müminleri, âlimleri, salih kimseleri ve uzuvları tam kişileri görür. Bu müşahedeler, sâlik keşif ve keramet arzusu, bunların meydana getirdiği şöhet ve gösteriş hali, riyaset iddiası, manevî tasarruf sahibi olma gibi eğilimlerden kurtuluncaya kadar devam eder. Böylece bir üst mertebeye yükselir.

Beşinci Mertebe: Nefs-i Râziye. Bu mertebede sâlike şeyhi tarafından “Yâ Hay” zikri verilir. Nefs-i râziyenin sıfatlarını müşahedeye başlayan sâlik mânâda gökleri, yıldızları, melekleri ve bunlara benzer ulvî varlıklara

45 Necdet Ardıç, *İrfan Mektebi: Hak Yolunun Seyir Defteri* (İstanbul: H Yayınları, 2016), 17, 30.

dair suretler görür. Sâlikin altıncı mertebeye geçebilmesi için dünya ve ahiret arzularından uzaklaşması gerekmektedir.

Altıncı Mertebe: Nefs-i Merzıyye. Şeyhin “Yâ Kayyûm” ism-i şerifini telkiniyle zikrine devam eden sâlik rüyasında arş, kürsü, levh, kalem, mukarreb melekler gibi ulvî âleme dair unsurlar görür. Bu müşahedeler, gönlünde Allah Teâlâ'nın muhabbeti dışında ne varsa söküp atıncaya kadar devam eder. Kalbinde masivaya yer kalmadığında yedinci mertebeye terakki etmiş olur.

Yedinci Mertebe: Nefs-i Kâmile. Bu mertebede kendisine “Yâ Kahhâr” zikri verilen sâlik, bu defa nefs-i kâmilenin sıfatlarını müşahade etmeye başlar. Bu aşamada rüyalarında yıldırım ve şimşeklerin olmadığı yağmurlar ve tertemiz sular görür. Sâlik benliğinden geçip ölmeden önce ölme hakikatine mazhar oluncaya kadar bu zikre devam eder.

Yedinci mertebeye kadar geçilen makamlar ve aşılın menziller nefsin tezkiyesiyle gerçekleşir. Bu aşamadan sonra kalbin tasfiyesine ve sâlikin Hak'la tevhid hâlini idrak etmesine yönelik seyir başlar. Bu minvalde mürşidi sâlike fûrûata dair isimleri telkîn eder.

Sekizinci Mertebe: Tevhîd-i Efâl. Sâlik bu mertebede mutlak fâilîn ve kudret sahibinin Allah olduğunu yakinen idrak eder. Böylece yaptığı iş ve davranışlarda Hakk'ın rızasını gözeterek fiillerinin ilahî fiillere ayna olmasına gayret eder. Böylece “Nefsini bilen Rabbini bilir” sırrına mazhar olup nefs-i küll makamına ulaşır. Ayrıca “Yâ Fettâh” zikrine devam etmek suretiyle tevhid-i esmâ mertebesine yükselir.

Dokuzuncu Mertebe: Tevhîd-i Esmâ. Mürşidin “Yâ Vâhid” ismini telkin ettiği sâlik, her fiilin ilahî bir ismin zuhur yeri olduğunu idrak eder. Böylece Hak ile bâtlı birbirinden ayırt edebildiği için akl-ı küll mertebesine ulaşır.

Onuncu Mertebe: Tevhîd-i Sıfât. Bu mertebede “Yâ Ahad” zikrine devam eden sâlik, daha önce kendisine nispet ettiği bütün sıfatların gerçekte ilahî sıfatların bir tezahürü olduğunu idrak eder.

On Birinci Mertebe: Tevhîd-i Zât. Kendisine “Yâ Samed” ismi telkin edilen sâlik, ve varlıktan kesret perdesini kaldırarak Allah'tan başka varlığın olmadığı sırrına ulaşır. “Beni gören Hakk'ı görmüştür” sırrı onda zuhur edince bir üst mertebeye yükselir.

On İkinci Mertebe: İnsan-ı Kâmil. Sâlikin bu mertebede zikri başında nida (yâ) hitabı olmadan “Allah” ismidir. Cemden farka dönen sâlikin zâhiri halk ile bir arada görünse de bâtını Hak iledir. Hilâfet tacını başına,

edep hırkasını üzerine giyerek Hakk'ın emri ve Nebevî yol üzere halkı Hakk'a davet eder. Bu yönüyle insanlar için ilahî bir rahmettir.⁴⁶

Sonuç

Uşşâkıyye tarikatının tarihî gelişimi incelendiğinde, bu yapının yalnızca belirli bir zikir ve terbiye usulünü sürdüren tasavvufî bir oluşum olmadığı; aynı zamanda Osmanlı ilmî ve irfanî hayatında etkili olmuş köklü bir gelenek meydana getirdiği görülmektedir. Hasan Hüsameddin Uşşâkî ile başlayan süreç, İstanbul merkezli faaliyetler sayesinde daha geniş bir nüfuz alanına ulaşmış; özellikle Kasımpaşa Âsitânesi, tarikatın kurumsal hafızasını temsil eden temel merkezlerden biri hâline gelmiştir. Cemâleddin Uşşâkî ve Abdullah Salâhî Uşşâkî gibi isimlerin yürüttüğü irşad faaliyetleri ise Uşşâkıyye'nin yalnızca taşra merkezli bir yapı olarak kalmadığını, Osmanlı tasavvuf düşüncesinin etkin geleneklerinden biri hâline geldiğini göstermektedir.

Bu çalışma, Kasımpaşa Uşşâkî Âsitânesi'nin son postnişini Mustafa Sâfî Efendi'nin şahsında, geç dönem Osmanlı tasavvuf hayatının ilmî ve irfanî karakterini ortaya koymayı amaçlamıştır. Elde edilen veriler, Mustafa Sâfî Efendi'nin yalnızca bir tarikat şeyhi değil; hafızlık, müderrislik ve irşad faaliyetlerini birlikte sürdüren çok yönlü bir sûfî profili sergilediğini göstermektedir. Özellikle eser telifinden ziyade sohbet, mütalaa ve yetiştirme faaliyetlerine ağırlık vermesi, klasik tekke kültüründe sözlü irşad geleneğinin XIX. yüzyıl sonu ile XX. yüzyıl başlarında da canlılığını koruduğunu ortaya koymaktadır. Bu yönüyle Mustafa Sâfî Efendi, yazılı eserlerden çok yetiştirdiği talebeler ve bıraktığı manevî tesir üzerinden takip edilebilen sûfî tipinin önemli örneklerinden biridir.

Makalede dikkat çeken hususlardan biri de Mustafa Sâfî Efendi'nin tasavvuf anlayışında zâhir-bâtın bütünlüğünü merkeze alan yaklaşımıdır. Onun lafızdan manaya, suretten hakikate yönelen tavrı, Uşşâkıyye geleneğinin temel karakterlerinden biri olan ahlâk ve mârifet merkezli

46 Mehmed Cemâleddin Uşşâkî, *Risâle-i Etvâr-ı Seb'a* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi, 2713), 1b-4a; Abdullah Salâhî-i Uşşâkî, *Mirâtü'l-Esmâ* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, 4595), 9b-10a; Uşşâkî, *Mirâtü'l-Esmâ* (Yazma Bağışlar, 4595), 27b-47b; Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 4/404-406; Abdurrezzak Tek, *Tasavvufun Ana Konuları* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020), 28-31.

tasavvuf anlayışının devam ettiğini göstermektedir. Aynı şekilde seyrü sülûk şartını muhafaza ederek hırka vermesi ve vefat eden şeyhlerin ailelerine karşı müsamahalı davranması, tarikat geleneğinin hem manevî hem de kurumsal sürekliliğini koruma çabasına işaret etmektedir. Bu durum, geç dönem Osmanlı tasavvufunda yalnızca bireysel irşadın değil, tarikat hafızasını muhafazasının da önemli bir mesele olarak görüldüğünü göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Mustafa Sâfî Efendi'nin farklı tarikat çevreleriyle kurduğu ilişkiler de dönemin tasavvuf anlayışına dair önemli veriler sunmaktadır. Dağıstanlı Nakşibendî şeyhi Şerafeddin Efendi ve Ahmed Rüşdî Efendi gibi isimlere teberrüken icazet vermesi, tarikatlar arasında katı sınırların değil, karşılıklı hürmet ve manevî etkileşimin belirleyici olduğunu göstermektedir. Bu yönüyle Mustafa Sâfî Efendi'nin tasavvuf anlayışı, geç dönem Osmanlı sûfî çevrelerinde görülen müşterek irfan kültürünün önemli örneklerinden biri olarak değerlendirilebilir.

Çalışmanın ortaya koyduğu bir diğer önemli sonuç ise Mustafa Sâfî Efendi'nin tarikat silsilesi üzerinden Uşşâkıyye'nin Cumhuriyet sonrası döneme taşınmasındaki etkisidir. Mehmed İzzeddin Safiyyullah'ın İnegöl ve çevresindeki faaliyetleri, Uşşâkiliğin taşradaki canlılığını sürdürmesini sağlamış; Mehmed Hazmi Tura ve Nusret Tura aracılığıyla aktarılan irfanî miras ise tarikatın modern dönemde de varlığını devam ettirmesine zemin hazırlamıştır. Günümüzde Necdet Ardic üzerinden sürdürülen gelenek, Uşşâkıyye'nin yalnızca tarihî bir yapı olarak kalmadığını, yaşayan bir tasavvufî hat olarak varlığını devam ettirdiğini göstermektedir.

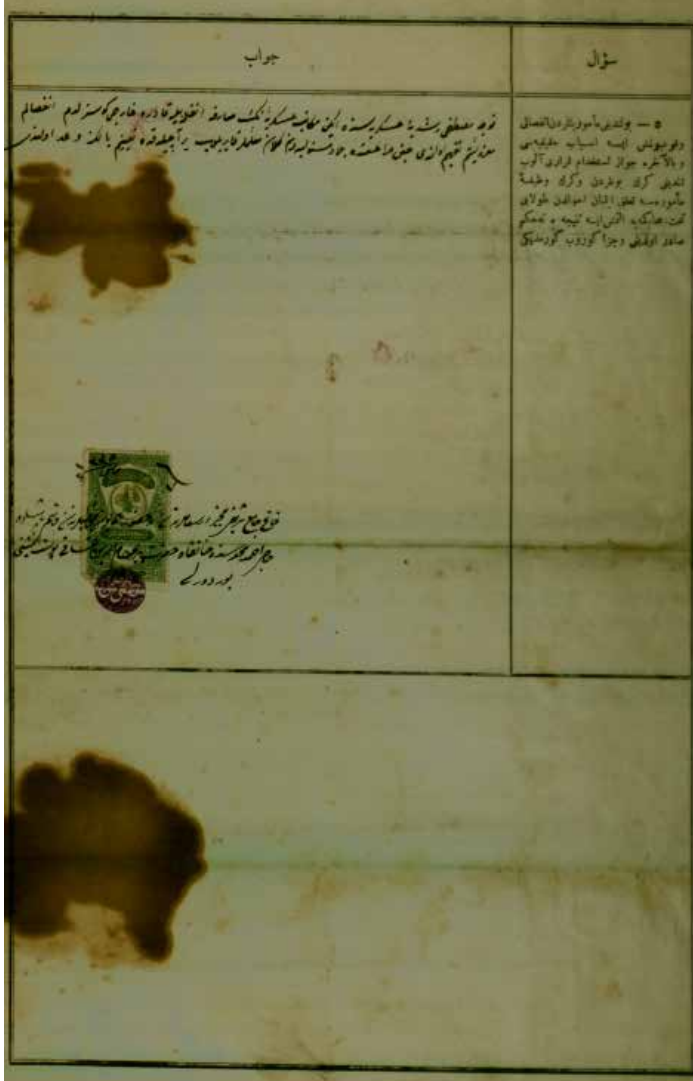
Bu bağlamda Mustafa Sâfî Efendi, yalnızca Kasımpaşa Âsitânesi'nin son postnişini olarak değil; Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecinde Uşşâkıyye geleneğinin ilmî, ahlâkî ve tasavvufî sürekliliğini temsil eden önemli bir şahsiyet olarak değerlendirilmelidir. Özellikle Hüseyin Vassâf'ın nakilleri üzerinden takip edilebilen hayatı ve irşad anlayışı, geç dönem tekke kültürünün zihniyet dünyasını anlamak açısından önemli veriler sunmaktadır. Bu yönüyle çalışma, hem Uşşâkıyye tarihi hem de son dönem Osmanlı tasavvuf hayatının süreklilik ve dönüşüm dinamiklerini anlamaya katkı sağlamaktadır.

Ekler

Mustafa Sâfi Efendi'ye Dair Arşiv Belgeleri

1- Mustafa Sâfi Efendi'nin Tercüme-i Hâlleri

2. Mustafa Sâfi Efendi'nin Nüfus Cüzdan Örneği

Fotoğraflar

Mustafa Sâfî Efendi

Mustafa Sâfî Efendi
ilmiyye kıyafeti ile

Çıkar Çatışması / Conflict of Interest: Yazarlar çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Araştırmanın Tasarımı	1. Yazar - % 75 / 2. Yazar - % 25
Veri Toplama	1. Yazar - % 75 / 2. Yazar - % 25
Araştırma-Veri Analizi-Doğrulama	1. Yazar - % 75 / 2. Yazar - % 25
Makalenin Yazımı	1. Yazar - % 75 / 2. Yazar - % 25
Metnin Tashihi ve Geliştirilmesi	1. Yazar - % 60 / 2. Yazar - % 40

Etik Beyan / Ethics Statement: Bu çalışma, etik kurul izni gerektirmeyen nitelikte olup kullanılan veriler literatür taraması/yayınlanmış kaynaklar üzerinden elde edilmiştir. / *This study does not require ethics committee approval, as it is based exclusively on a literature review and data obtained from published sources.*

Yapay Zeka Kullanımı / Use of Artificial Intelligence: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde yapay zeka tabanlı herhangi bir araç veya uygulama kullanılmamıştır. Çalışmanın tüm içeriği, yazar(lar) tarafından bilimsel araştırma yöntemleri ve akademik etik ilkelere uygun şekilde üretilmiştir. *No AI-based tool or application was used at any stage of the preparation of this study. All content was produced by the author(s) in accordance with scientific research methods and the principles of academic ethics.*

Kaynakça

- Abdullah Salâhi Uşşâkî. *Mirâtü'l-Esmâ*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, 4595.
- Abdürrezzak Kâşânî. *Sûfîlerin Kavramları: Istılâhâtü's-Sûfiyye*. çev. ve şerh. Abdurrezzak Tek. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2024.
- Akkuş, Mehmet. "Hüsameddin Uşşâkî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 18/515. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Albayrak, Sadık. *Son Devir Osmanlı Uleması*. 5 Cilt. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 1996.
- Ardıç, Necdet. *Kur'ân-ı Kerim'de Yolculuk: Tûr Sûresi ve Nusret Tura Hazretleri*. Tekirdağ: y.y., 2017.
- Ardıç, Necdet. *İrfan Mektebi: Hak Yolunun Seyir Defteri*. İstanbul: H Yayınları, 2016.
- Ardıç, Necdet. *Mektuplarda Yolculuk*. y.y.: Tekirdağ, 2018.
- Bursalı Mehmet Tâhir. *Osmanlı Müellifleri*. 3 Cilt. haz. Mehmet Ali Yekta Saraç. Ankara: Tuba, 2016.
- Ceyhan, Semih. "Salâhi Efendi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 16/17-19. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Ceyhan, Semih. *Türkiye'de Tarikatlar: Tarih ve Kültür*. İstanbul: İsam Yayınları, 2015.
- Denkçi, Serkan. *Aşk ve İrfan Yolunda Bir Ömür: Necdet Ardıç Terzi Baba, Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı*. Bursa: Bursa Akademi, 2019.
- Dokuyan, Sabit. "Tekkelerin Kapatılması ve Tasfiye Süreci (1925-1938)", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 98 (2021), 232-236.
- Harîrîzâde Mehmed Kemâleddin Efendi. *Tibyânü Vesâilî'l-Hakâik fî Beyânî Selâsili't-Tarâik*. 3 Cilt. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 431.
- İstanbul Müftülüğü Şer'î Siciller Arşivi . *Sicil Defteri*. Dosya No. 3440, Defter No. 7.
- Kara, Mustafa. *Metinlerle Günümüz Tasavvuf Hareketleri*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2002.
- Kara, Mustafa. *Türk Tasavvuf Tarihi Araştırmaları: Tarikatlar, Tekkeler, Şeyhler*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2005.
- Kılıç, Mahmud Erol. "Cemâleddin Uşşâkî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 7/314-315. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Kılıç, Mahmud Erol. "Bursa'da Uşşâkiler", *Bursa'da Dünden Bugüne Tasavvuf Kültürü*. Bursa: Kültür Sanat ve Turizm Vakfı Yayınları, 2002.
- Kılıç, Mahmud Erol. *Anadolu Tasavvuf Tarihine Notlar II*. İstanbul: Sufi Yayınları, 2016.
- Kılıç, Mahmud Erol. "Uşşâkiyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 42/232-233. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Kur'ân-ı Kerim Meâlî*. çev. Halil Altuntaş – Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3. Basım, 2009.
- Kurnaz, Cemal - Tatçı Mustafa. "Hüseyin Vassâf". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 19/18. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Mehmed Cemâleddin Uşşâkî. *Risâle-i Etvâr-ı Seb'a*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi, 2713, Yazma Bağışlar, 4595.
- Mehmed Nazmî Efendi. *Osmanlılarda Tasavvufî Hayat: Halvetîlik Örneği*. haz. Osman Türer. İstanbul: İnsan Yayınları, 2005.

- Öngören, Reşat. *Osmanlılar'da Tasavvuf: Anadolu'da Sûfîler, Devlet ve Ulemâ (XVI. Yüzyıl)*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2012.
- Sâdık Vîcdânî. *Tomâr-ı Turuk-ı Aliyye*. haz. Lütfiye Öztatlıcı - Abdurrezzak Tek. İstanbul: İnsan Yayınları, 2024.
- Sena, Yönlüer Fatma. *Mehmed Hazmi Tura*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Şimşek, Selami. *Edirne'de Tasavvuf Kültürü*. İstanbul: Buhara Yayınları, 2008.
- Tanman, M. Baha. "Tâhir Ağa Tekkesi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 39/394. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Tek, Abdurrezzak. *Tasavvufun Ana Konuları*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020.
- Tek, Abdurrezzak. *Silsile-i Uşşâkiyye: Halvetî-Uşşâkî Yolunun Velileri*. Bursa: Bursa Akademi 2021.
- Tura, M. Nusret. *Karagün Dostuyum I-III*. İstanbul: Doğruluk Matbaası, 1964.
- Tura, M. Nusret. *Gönül ve Aşk*. İstanbul: İnsan Yayınları, 1995.
- Tura, M. Nusret. *Mektuplar*. İstanbul: İnsan Yayınları, 1995.
- Tura, M. Nusret. *O'nun Güzel İsimleri*. İstanbul: İnsan Yayınları, 1995.
- Tura, M. Nusret. *Râh-ı Aşk*. İstanbul: İnsan Yayınları, 1995.
- Tura, M. Nusret. *Erler Demine*. İstanbul: H Yayınları, 2017.
- Ardıç, Necdet. *Mektuplarda Yolculuk*. Tekirdağ: y.y., 2018.
- Uludağ, Süleyman. "Halvet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 15/386. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Uşşâkîzâde İbrahim Hasib Efendi. *Zeyl-i Şekâik*. haz. Ramazan Ekinci. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2017.
- Vassâf, Hüseyin. *Sefîne-i Evliyâ*. 5 Cilt. İstanbul: Kitabevi, 2006.
- Vassâf, Hüseyin. *Gerçeği Gösteren Ayna: Mirât-ı İncilâ-yı Hakikat*. İstanbul: H Yayınları, 2016.
- Vassâf, Hüseyin. *Dîvân*. haz. Mustafa Tatçı vd. İstanbul: Kırkanbar Yayınları, 2012.
- Vassâf, Hüseyin. *Müntehabât-ı Ezhâr-ı İrfân*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, 2314.
- Vassâf, Hüseyin. *Vâkıât: Keşif Günlüğü*. haz. Abdullah Taha Orhan. İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları, 2012.
- Yıldız, Fatih. *Halvetî Azizlerin Etvâr-ı Seb'a Risaleleri*. İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları, 2019.
- Yücel, Yusuf. *Son Dönem Uşşâkî Şeyhlerinden Mehmet Nusret Tura Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2024.

